

Novák Csaba Zoltán

„Barátsággra ítélve.” Kádár János és Nicolae Ceaușescu

Mottó: “Teller Edének próbáltam megmagyarázni egyszer, mi a különbség Kádár és Ceaușescu között. Teller egy darabig hallgatott, aztán azt mondta: Nézze, ez a maga szemében különbség. Ötezer kilométer távolságból az egyik is kommunista vezér, a másik is.”
(Popper Péter)

Bevezető

Igaza van Teller Edének? Valóban „csupán” két, egymással nagyon sok közös jegyet felvonultató kommunista vezetőről van szó? Kádár János és Nicolae Ceaușescu az 1945-1989 közötti Magyarország, illetve Románia meghatározó politikusai voltak. A két ország kapcsolatát illetően látszólag valóban két, a szocialista tömbhöz tartozó baráti országról beszélünk, amelyeket elvileg közös gazdaságpolitika és ideológia kötött össze. Ha ezt a viszonyt felnagyítjuk és egy közelebbi optikával szemléljük, sokkal árnyaltabb képet nyerünk. A két ország és a két nemzet közismerten sajátos történelmi örökséggel bírt, ami értelemszerűen, az emberi, politikai személyiségjegyeken túl, meghatározta a két pártvezetés és politikus közötti kapcsolatot. Ebben a viszonyrendszerben az 1965-1988 közötti időszak számított meghatározónak, amikor is Nicolae Ceaușescu az RKP első titkáráként, 1974-től államelnökként vezette Romániát, Kádár János pedig az MSZMP első embereként Magyarországot. Milyen kapcsolatban állt egymással a két pártvezetés és a két vezető ebben az időszakban? Elemzésünkben erre keressük a választ. A rendelkezésünkre álló szakirodalom és források alapján megpróbáljuk feltérképezni a két politikus kapcsolatának alakulását, annak kulcsmozzanatait, befolyásoló tényezőit. A kétoldalú kapcsolattartás szintjén megvizsgáljuk, milyen stratégiák alapján próbálták meg érvényesíteni a politikai credójukat, országuk, pártjaik érdekeit, a szocialista táborról és a nemzetközi helyzetről vallott álláspontjaikat. Nem a két vezető által működtetett politikai rendszer összehasonlítását tűztük célul, hanem a két politikus és az általuk képviselt két ország kétoldalú kapcsolatának alakulását. Kutatásunkat a Kádár és Ceaușescu, illetve a két párt küldötteinek fontosabb találkozásaira alapoztuk.

Románia és Magyarország 1945-1989 közötti kapcsolatának elemzése egy folyamatosan változó és bővülő kutatási terület. Az ötvenes évekre vonatkozóan több fontos munka is született, amelyek elsősorban a nemzetiségi kérdés köré tematizálva tárgyalják a két

ország kapcsolatát.¹ Az 1956-os magyar forradalom és annak kihatásai meghatározó fontossággal bírtak a két ország közötti kapcsolatokra. Ennek fontosságát az eddig napvilágot látott kutatások is jól mutatják.² Az 1956-1989 közötti időszak román-magyar kapcsolatait illetően is jelentek már kutatásokat, elemzések.³ Az újabb források kutathatóvá válásával az erre az időszakra vonatkozó ismereteink bővíthetnek. Az általunk választott korszak, amely Romániában egybeesik az ún. Ceaușescu-korszakkal, a romániai források fokozatos elérhetőségével az elmúlt időszakban lett kutatható.

Előzmények Kádár és Ceaușescu kapcsolatához

Kádár János és Nicolae Ceaușescu legfelsőbb vezetői szintű kapcsolata 1965-ben kezdődött, amikor az utóbbit megválasztották az elhunyt Gheorghe Gheorghiu Dej utódjának. Kádár János az 1956-os forradalom leverése után került Magyarországra élére és az ezt követő zűrzavaros és ellentmondásos korszakban kellett megszilárdítania hatalmát és nem utolsósorban, helyrehozni az ország megtépázott bel- és külpolitikai imidzsét. Belpolitikai téren a kádári vezetés, igyekezve, hogy megszerezze és megtartsa a legitimitását, a kezdeti megtorlások, hatalmi konszolidáció rögzítésénél érkezett el a hatvanas évek első felében ahhoz a rendszerhez, amit a szakirodalom a „klasszikus kádárizmusnak”, a sajátos magyar modellnek is nevez: kiegyezés a társadalommal, az értelmiséggel, gazdasági reformok, a szocialista nemzet megfogalmazásával egy új típusú nemzeti integráció stb. Ekkortól kerülhetett sor arra is, hogy az ország az 1956 után megtépázott nemzetközi megítélésből fokozatosan kilábaljon felhagyjon a kimondottan defenzív külpolitikával.⁴

¹ *Vasfüggöny Keleten. Iratok a román-magyar kapcsolatokról (1948–1955)*. Válogatta, sajtó alá rendezte, szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Fülöp Mihály és Vincze Gábor. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007.

Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák-kisebbségi reálpolitikák II. Dokumentumok a romániai Magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003.

Uő: *Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar vállalatok, pénzintézetek második világháború utáni helyzetéről és a magyar román vagyoni jogi vitáról*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2000.

Uő: *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből*. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999.

² *Magyar-román kapcsolatok 1956-1958. Dokumentumok*. Szerk. Lipcsey Ildikó. Budapest, 2004.

Stefano Bottoni Kényszerből stratégia: a román állambiztonság válaszlépései a magyar forradalomra 1956–1957. *A Hét*. 2005. 3. sz.

³ Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956-1989*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2007.

Uő: Kádár János és az erdélyi magyarság. *Nemzetiség felelősség. Írások Gáll Ernő emlékére*. Szerk. Földes György, Gálfalvi Zsolt. Napvilág Kiadó, Budapest, 2005.

Novák Csaba Zoltán: A román külpolitikai gondolkodás magyarságképe 1956 után a hetvenes évek közepéig. *Limes*. 2008. 2.

⁴ Standeiszky Éva: Bomlás. A hatalom és a kulturális elit. *„Hatvanas évek Magyarországon.” Tanulmányok*.

Szerk. Rainer M. János. 1956-os Intézet, Budapest, 2004. 272-318. p.

Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. Században*. Osiris, Budapest, 1999.

Nicolae Ceaușescu 1965-ben viszonylag konszolidált hatalmi pozíciókat örökölt elődjétől. Az RKP nem csak hogy sikeresen vészelt át az 1956-os magyar forradalmat, hanem meg is erősödött. A magyarországi eseményeket követve a román pártvezetés sikeresen zárta le mindazon társadalmi szelepeket, amelyek a legkisebb mértékben is veszélyeztethették a párt hatalmát. Jelentős mértékben erősödött az ideológiai szigor, a politikailag veszélyesnek tartott társadalmi, etnikai csoportok körében nagyméretű letartóztatási hullám zajlott le. Helyzeti előnyét kihasználva a román pártvezetés jelentős külpolitikai sikereket is elkönnyelhetett. 1958-ban a szovjet csapatok elhagyták az országot, 1964-ben pedig az ún. függetlenségi nyilatkozattal a román pártvezetésnek sikerült kiharcolnia a szocialista táboron belüli „különutas” státust. Ennek köszönhetően felértékelődtek az ország nyugati kapcsolatai, amelyek jelentős gazdasági előnyöket jelentettek. Az ötvenes évek végére, hatvanas évek elejére a román pártvezetés tehát nem csak, hogy túlvészelt a desztalinizációt, hanem biztos alapokon álló politikai rendszert épített ki, gazdasági reformokat vezetett be és ennek birtokában mérsékelt nyitást hajtott végre a társadalom irányába. Az 1965-ben hatalomra kerülő Nicolae Ceaușescu a legtöbb szempontból követte a már kijelölt utat.⁵

Ami a román-magyar kapcsolatokat illeti, a román külpolitikai gondolkodás magyarsággépét 1956 után (is) rendkívül komplex ok-okozati tényezők befolyásolták, határozták meg. A kommunista ideológia, a világ- és gazdaságpolitikai értelmezési különbségek mellett meghatározó volt a két ország és párt vezetője politikai koncepciói közötti különbségek, a két nép történelmi öröksége, a Romániában élő magyar kisebbség helyzete, az 1918 utáni utódállamokra jellemző Trianon-félelemből fakadó bizalmatlanság, valamint a román kül- és belpolitikai élet változásai. 1956-után Magyarországot és a magyar külpolitikát a hivatalos nyilatkozatok ellenére is gyanúsán szemlélte a román külpolitikai gondolkodás. A defenzívába kényszerült magyar külpolitikától pedig a román pártvezetés azt próbálta meg kisajtolni – sikeresen –, hogy elfogadja az eddig foganatosított, az erdélyi magyarságot érintő belpolitikai lépéseket, hogy a határokon túli magyarsággal való

Baráth Magdolna: Magyarország és a Szovjetunió. „Hatvanas évek” Magyarországon. *Tanulmányok*. Szerk. Rainer M. János. 1956-os Intézet, Budapest, 2004.

⁵Mary Ellen Fischer: *Nicolae Ceaușescu. A Study in Political Leadership*. Lynne Rienner Publishers/Boulder and London, 1989.

Pavel Câmpeanu: *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*, Polirom, București, 2002. *PCR și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965–1972)*. Ediție de documente elaborată de: Alina Pavelescu, Laura Dumitrescu. Arhivele Naționale ale României, București, 2007.

Alexandru-Murad Mironov: Tot mai departe de Moscova. Politică externă a regimului Ceaușescu. *Arhivele Totalitarismului*. 2002. 3-4. 228–255. p.

kapcsolattartást visszaterelje a román fél által ellenőrzött és jóváhagyott keretek közé és mindezt szimbolikusan meg is jelenítse mind a román és magyar közvélemény előtt, mind pedig a szocialista táboron belül is. A Kádár János vezette magyar pártküldöttség 1958-as romániai és Kállai Gyula 1959-es bukaresti látogatása híven tükrözi ezt az állapotot. Az 1958 februárjában lezajlott román-magyar találkozón az 1956-os események kerültek előtérbe, a magyarországi helyzet stabilizálásával kapcsolatos beszámolók, Románia segítségnyújtása, a nemzetközi helyzet értékelése.⁶ Az 1959-es Kállai-féle látogatáson is egy alaposan felkészült román küldöttség jelent meg, amely uralta a találkozót. A Kállaival tárgyaló román pártvezetők (Nicolae Ceaușescu, Vass Gizella, Leonte Răutu, Iosif Ardeleanu) alapos háttér munkát igénylő felkészültséggel, helyzetismerettel lepték meg a magyar tárgyalófelet. A két ország kapcsolatát érintő összes kérdésben dominált a román nézőpont. A román tárgyalófél elutasított minden, Trianon igazságtalan voltára utaló kijelentést.⁷ Világosan értésére adta a magyar félnek, hogy belügyként tekint az erdélyi magyarságot érintő kérdésre, így a két egyetem egyesítése is és, hogy nem hajlandó semmiféle olyan engedményt tenni a magyar kultúr-termékek romániai terjesztésében, amelyek negatívan befolyásolnák e kérdésben kialakított román nézőpontot.⁸ Az RMP⁹ vezetősége azt is kijelentette, hogy nem hajlandó elfogadni azt, hogy a magyar fél ne a hivatalos román szervektől informálódjon a Romániára vonatkozó kérdésekben.¹⁰ A román tárgyalók a két ország közötti estleges feszültségek legfőbb okát a nacionalizmusban látták.

Annak ellenére, hogy elismerték, a kádári vezetés számos, a román fél számára kielégítő lépést tett (kijelentette, pl., hogy Magyarországnak nincsenek területi igényei Romániával szemben, Magyarország gyakorlatilag elismerte a két egyetem összevonását is) úgy vélték, a magyarországi értelmiségi, kispolgári körökben, sőt a pártapparátus bizonyos szegmenseiben is románellenes, nacionalista légkör uralkodik. 1959. július 15-én az RMP KB tanácskozást tartott a Román Népköztársaság nagyköveteivel. V. Pogăceanu beszámolója után

⁶ A Kádár János vezette pártküldöttség 1958. februárjában látogatott Romániába. A látogatás során a magyar küldöttség néhány napot Bukarestben töltött de több romániai várost is meglátogatott. A Romániában, nagy számban élő magyar kisebbségre való tekintettel a delegáció néhány erdélyi várost (Marosvásárhely, Kolozsvár) is meglátogatott. Arihevele Naționala Istorică Centrale (a továbbiakban ANIC), fond CC al PCR Secția Externă, dos. 53/1958. 9-13. f.

A látogatásról még lásd: Makkfalvi Gábor: A Kádár János vezette magyar párt- és kormánydelegáció 1958-as romániai látogatása. In: *A Maros megyei magyarság történetéből. II.* Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2001. 360-379. o.

⁷ Uo. dos. 30/1959. 60-66. f.

⁸ A két ország közötti könyvcserével kapcsolatosan a román fél mereven ragaszkodott az ideológiai kötöttségekhez. Az 1918 előtti állapotokra utaló irodalmi szövegek magyarországi vagy (román fordításban) romániai közlését megengedhetetlennek tartotta. A Petőfi fordításokkal is példálózó román fél erősebb cenzúrát követelt a magyar féltől.

⁹ Az RKP 1948-1965 között a Román Munkáspárt nevet viselte.

kialakult vitából kiderül, hogy a román fél nem bízik a magyar pártvezetés hatékonyságában, azzal vádolva a magyar pártvezetést, hogy a különböző kérdésekben a szovjetekhez fordulnak panasszal. A beszámoló másik alappontja volt, hogy Magyarországon még mindig élénk revizionista, irredenta hangulat uralkodik és, hogy gyakran merül fel a határok kérdése.¹¹ A román pártvezetés a magyar fél külpolitikájával is elégedetlen volt.¹²

A hatvanas évek közepétől belpolitikai szinten mindkét vezető viszonylag konszolidált hatalmi pozíciókból politizálhatott. A román-magyar kétoldalú kapcsolatok mindkét fél számára a minél ideálisabb bel- és külpolitikái helyzet megteremtéséhez szolgáltattak terepet és eszközt, jól körülhatárolt stratégiai megfontolásokkal. Ceaușescunak fontos volt megfelelő terepet biztosítani a hatvanas évek végétől elkezdődött neosztálinista típusú rendszer működtetéséhez és folytatni a sikeresen kidolgozott különutas politikát és ebben elnyerni Magyarország támogatását vagy semlegességét. Nemzetiségpolitikai szempontból pedig fontos tényező volt, hogy a lehető legnagyobb mértékben minimalizálják a mindenkori magyar vezetésnek a romániai magyarsághoz történő közeledését. Magyarország fontosabb stratégiai céljai közé tartozott a szocialista együttműködés (KGST, Varsói Szerződés) elmélyítése, a kedvező gazdasági kapcsolatok kialakítása, a nemzetiségi kérdés tematizálása (az ezen a téren a társadalom vagy az értelmiségiek részéről érkező kritikák kivédése). A magyar fél mindezt a kádári vezetés sajátosságából kiindulva a konfrontációmentesség, a jószomszédi viszony fenntartásával képzelte el.

Az eddig előkerült forrásokat elemezve úgy véljük, hogy Kádár és Ceaușescu politikai kapcsolatát három, egymástól jól elkülöníthető szakaszban írhatjuk le. Az első szakasz a hatvanas évek második felétől a hetvenes évek első feléig tartott. Ezt az időszakot a „terepfelmérő barátkozás” szakaszának is nevezhetjük. Ekkor a magyar pártvezetés, személyesen Kádár János vezetésével megpróbálta új alapokra helyezni a román-magyar kapcsolatokat. A hetvenes évek második felétől magyar részről az előző időszak kudarcainak számonkéréséről beszélhetünk. A nyolcvanas évek második felétől egy fokozatosan romló kétoldalú viszonyról beszélhetünk. Ekkor Kádár János, szembesülve az előző időszak kudarcaival, tudatosan kerülte a találkozást Ceaușescuval.

¹⁰ ANIC, fond CC al PCR Secția Externă, dos. 30/1959. 40. f.

¹¹ ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 28/1959. 7-8. f.

A „terepfelmérő barátkozás” időszaka

A hatvanas évek második felében Kádár azt remélte az új román pártvezetéssel való kapcsolatából, hogy Románia tekintetében is sikerül kilépni az 1956 utáni defenzív külpolitika árnyékából és az 1964-es román külpolitikai sikerek okozta lépéshátrányból. Kádár megpróbálta feltérképezni a romániai gazdasági és belpolitikai helyzetet és ennek alapján megvalósítani a magyar stratégiát: szorosabbra fűzni a kétoldalú kapcsolatokat (egyezmény az orvosi, egészségügyi ellátásban a kulturális élet területén, cserekapcsolatok, rokoni kapcsolatok, kishatárforgalom, a külpolitika egyeztetése stb.). A magyar remények szerint mindezek előnyt jelentettek volna az ország számára kül- és belpolitikai téren egyaránt. Valószínűnek tűnik, hogy Kádár azzal a szándékkal találkozott az új román pártvezetéssel, hogy a nemzetiségi kérdést leszámítva tisztázza a két ország viszonyát érintő legfontosabb problémákat. A magyar párt-és kormányküldöttség 1966. március 10-11 közötti romániai látogatása ennek a „politikai tapogatózásnak” a jegyében zajlott le. Kádár, okulva az előző évek tapasztalataiból, már a kezdetekben arra kérte a román felet, hogy írjanak egy emlékeztetőt, összegzést mindarról, ami elhangzott, és amiben megegyezik a két fél.¹³ A találkozó két fontosabb téma köré szerveződött: a két ország belpolitikai helyzetének kölcsönös bemutatása, illetve a nemzetközi helyzet kielemezése. A fennmaradt jegyzőkönyv szerint a tanácskozások első napján, a két ország belpolitikai és gazdasági helyzetének bemutatása, Kádár volt az aktívabb. Míg Ceaușescu megelégedett a kölcsönös és hivatalos bemutatásokkal, addig Kádárt mélyebben érdekelték a legkülönbözőbb politikai és gazdasági kérdések: külkereskedelmi mérleg, az intézmények vezetési formája, gazdasági reformok.¹⁴

A kétoldalú kapcsolatok elemzésekor a magyar fél igyekezett túllépni 1958, 1959 árnyékán, először fogalmazott meg nyílt kritikákat. Kádár több együttműködést igényelt a két ország között, kifogásolta a román fél tartózkodását.¹⁵ Kádár kifogásolta továbbá azt is, hogy több külpolitikai kérdésben sincs együttműködés a két ország között, hogy a legtöbb területen hiányosak a kétoldalú kapcsolatok: árvízvédelmi együttműködés, orvosi és egészségügyi egyezmény, kulturális egyezmények, cserekapcsolatok.¹⁶ A két ország közötti talán legkényesebb kérdést, a nemzetiségi problémát illetően Kádár a kétoldalú kapcsolatokat

¹² Uo. 9. f. Vass Gizella szerint, pl. a magyar pártvezetés miatt terjedte el külföldön is az a hír, hogy az RMP a kisebbségi kérdésben eltér a marxi irányvonalától.

¹³ ANIC, fond CC al PCR Secția Relații Externe, dos. 19/1966. f. 5.

¹⁴ Uo. f. 1-35.

¹⁵ Uo. f. 36.

¹⁶ Uo. f. 39-42.

elmélyülésétől várta a megoldást. Külpolitikai téren a két vezető között a szocialista tábor is részben megosztó szovjet-kínai vita megítélése jelentette a legnagyobb problémát. A két vezető álláspontja gyökeresen eltért egymástól. Románia Kína érdekeinek védelmezésével próbálta erősíteni saját különutas törekvéseit, Magyarország számára pedig a szovjetek által kezdeményezett és dominált együttműködés volt a követendő út.

Ceașescu stratégiáját alapján a hatvanas évek elejétől kialakult romániai viszonyok határozták meg. A szocialista táboron belül „külön vizekre” evező Romániájában egyrészt megerősödött a hazafias érzés és ezzel párhuzamosan az attól való félelem is, hogy a különutas Románia pozícióit, lehetőségeit, sőt bizonyos esetekben akár területi integritását is veszélyeztetheti az esetleg a szovjetek által is támogatott magyar revizionizmus. A román pártvezetés továbbra is azt tartotta prioritásnak, hogy egyrészt a titkosszolgálati szervek igénybevételével hatékonyan fellépjen az általa nacionalistának bélyegzett magyarországi és romániai magyar nacionalista elemek ellen, másrészt továbbra is igyekezett minimalizálni, minél szűkebb mederbe terelni megakadályozzon minden olyan jellegű magyar közeledést, amely a kétoldalú (tudományos, tömegszervezeti, kulturális stb.) kapcsolatok elmélyítését, kiszélesítését célozta meg. Az 1966-os román-magyar találkozó előtt, a Külügyminisztériumnak kiadott utasításokban a román pártvezetés egyértelműen kijelölte, hogy a román fél meddig mehet el a Magyarországgal való kapcsolattartás terén. Már indulásból elutasításra várt minden olyan magyar javaslat, amely a két ország állampolgárai kölcsönös utazásainak könnyítését célozta volna meg.¹⁷ A román fél a határmenti kiskereskedelem tovább fejlesztésében sem volt érdekelt.¹⁸ A román pártvezetés azon álláspontját is kifejtette, hogy a kulturális- tudományos kapcsolatok terén is változtatni kell, mert a magyar fél nem tartja be a megállapodásokat, mindennemű érdeklődése kimondottan Erdély-centrikus, amellyel csak zavart kelt úgy a magyarországi, mint a romániai közvéleményben. A Magyarországon kiadott művek nagyon sok ideológiai és történelemszemléletbeli különbözőséget tartalmaznak.¹⁹ A magyar „közeledés” negatív megítélésében az is szerepet játszott, hogy a román fél megítélése szerint Magyarország a nemzetközi szervezeteket is arra próbálta felhasználni, hogy gazdasági előnyöket csikarjon ki Romániától és, hogy ezeken keresztül valósítsa meg mindazt, amit kétoldalú kapcsolatok során nem sikerült. „Bizonyos magyar körökben nagyon erősen jelentkeztek föderalista tendenciák. Ez a magyar hegemonia kiterjesztését követi. A trianoni határok békés

¹⁷ Uo. dos. 191/1966. 1-2. f.

¹⁸ Uo. 10. f.

¹⁹ Uo.15-17. f.

eltüntetésén fáradoznak, hogy ily módon nyersanyagforrásokhoz jussanak”, emeli ki a Magyarországról szóló politikai jelentés.²⁰

Ceaușescu a fent megfogalmazott stratégiai megfontolások szellemiségében cselekedett és tárgyalt Kádárral és a magyar pártküldöttséggel. Remek taktikai érzékkel tért ki a konkrét válaszadástól. A kétoldalú kapcsolatokat alapjában kielégítőnek találta, konkrétumok megfogalmazása nélkül ígért bizonyos változtatásokat. A tárgyalások végén az is kiderült, hogy a román vezető a magyar állásponttól gyökeresen eltérően ítéli meg a szovjet-kínai vitát is, érdekeinek megfelelően a kínai álláspontot támogatva, amelytől a szovjet befolyás csökkenését várta. Ceaușescu nem értett egyet Kádárral és Kállaival abban, hogy a szocialista táboron belüli feszültségekért egyedül Kína a felelős. A román vezető, a saját külpolitikai céljainak védelmében ugyanilyen markánsan fogalmazta meg a KGST-ről fenntartott román vélekedést is, miszerint, Románia nem fogadja el azt államok feletti szervként, csupán „egyenlő rangú szocialista államok koordinációs szerveként.”²¹ Ceaușescu világosan kifejtette, hogy egyáltalán nem ért egyet azzal, hogy a szovjetek mindenben maguk döntsenek a kis pártok rovására és, hogy Románia nem így képzelel el a szocialista tábor egységét.²²

A magyar kormányküldöttség 1966-os romániai látogatása sem hozott komolyabb áttörést, de Kádár feltérképezhette, milyen szinten áll a két ország közötti kapcsolat, melyek voltak az 1958-as találkozó után fontosabb változások, melyek azok a kérdések, ahol még pozitív változást lehetett remélni és melyek azok, amelyek nagyobb odafigyelést igényelnek. Kádár 1966-ban még illúziókat táplált abban a tekintetben, hogy az internacionalizmus szellemében közelebb lehet hozni az álláspontokat. A találkozóban és főleg az azt követő időszakban viszont ott lebegtek mindazon problémák, amelyek később összebékíthetetlennek számítottak a két vezető és a két ország kapcsolatában: a kétoldalú kapcsolatok elmélyítésének román részről történő szándékos halogatása, a nemzetközi helyzet megítélésében fennálló nézetkülönbségek, eltérő stratégiai célok.

Az 1967-ben lezajlott pártközi találkozó jó lehetőségnek bizonyult arra, hogy a felek felmérjék az előző évi párt- és kormányküldöttség találkozásának eredményeit. Egy év távlatából Kádár számára már világosabbak voltak a két ország kapcsolatára vonatkozó problémák. Ennek függvényében az alapcélok magyar részről, ha minimálisan is, de változtak: fenntartani az érintkezést, de nem legitimálni a különutas politikát, hatást

²⁰ Uo. 18. f.

²¹ Uo. dos. 19/1966. f. 44-52.

²² Uo. f. 64.

gyakorolni Bukarestre, szóvá tenni a kétoldalú kapcsolatok stagnálását. Ezen a találkozón még inkább világossá vált, hogy a Ceaușescu féle nyitás (kül- és belpolitikai) szándékaiban és mélységében nem azonosak a magyar fél által megvalósítottakkal. A belpolitikai különbségeknél sokkal komolyabb problémát jelentett egyes külpolitikai történések megítélése és a kétoldalú kapcsolatok alakulása. A román fél világosan jelezte, hogy teljesen másképpen értékeli és értelmezi a szocialista táboron belüli kapcsolatokat, mint a magyar fél.²³

Mint említettük, a kétoldalú kapcsolatok alakulása terén tapasztalható stagnálás jelentette a legnagyobb dilemmát Kádárnak. Az 1966-ban megfogalmazott és gyakorlatba ültetett stratégia, ami a kétoldalú kapcsolatok és a jószomszédsági viszony elmélyítésére alapozott több kérdőjelet is felvetett. Ezt Kádár közölte is tárgyalópartnerével, ugyanakkor mélyebb szintű konfrontációt ezúttal sem volt hajlandó felvállalni. A közös ideológiai elkötelezettség jegyében úgy vélte, hogy a két ország közötti problémák megnevezése mellett az lesz a legcélravezetőbb, ha a problematikusnak nevezett kérdésekben Magyarország jár elől pozitív példával.²⁴ A találkozón Kádár igyekezett megnyugtatni tárgyalópartnerét, hogy Magyarország a szocializmus építésének „helyes útján” jár, így semmi sem akadályozhatja a két ország közeledését. A magyar vezető beszámolt arról, hogy országában zajlik a szocialista áthalkítás és igyekszik leszámolni a folyamatra káros jelenségekkel, mint pl.: az ideológiai téren káros nacionalizmus és revizionizmus.²⁵ Kádár úgy vélte, hogy a nacionalizmus jelentheti a legnagyobb akadályt a két ország közeledésében. Hangsúlyozta, kész leszámolni az az ún. magyar nacionalizmussal, cserében azt várta, hogy a román fél is ezt tegye. Kádár értelmezésében a szocialista táboron belüli különutas politika is ennek egyik megnyilvánulási formája.²⁶ Kádár ebben az időszakban még azzal számolhatott, hogy a megnevezett problémák (a szocialista táboron belüli viszonyok, a nemzetiségi kérdés) kibeszélésével és orvoslásával meg lehet találni a közös nevezőt román partnerével.

A „mérsékelt számonkérés” időszaka

A hatvanas évek végére, a hetvenes évek elejére nyilvánvalóvá vált, hogy a két ország közötti kapcsolatban nem csak a történelmi örökség és a nemzetiségi kérdés jelent

²³ Uo. dos. 37/1967. f. 84.

²⁴ 1968-ban az MSZMP rendezte a magyarországi kisebbségek helyzetét, hogy ez példaértékű is lehessen mások számára. Földes: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés ...i.m.* 114-115. p.

²⁵ ANIC, CC al PCR Secția Relații Externe, dos. 37/1967. f. 195-215.

²⁶ Uo.

problematikus pontot, a kommunista ideológia értelmezésében, a szocialista tábor jövőjét illetően is jelentős eltérések mutatkoztak. Kádár számára, amint azt többször hangsúlyozta, a Szovjetunió által kezdeményezett politikai, gazdasági együttműködés tűnt a járható útnak oly módon, hogy közben Magyarország ne térjen le a „klasszikus kádárizmus” útjáról. A romániai belpolitikai történések viszont jelentős belpolitikai fordulatot vettek. 1971-ben véget ért a Ceaușescu által, politikai célokból kezdeményezett rövid nyitási időszak. A júliusi tézisekkel nyilvánvalóvá vált, hogy a Ceaușescu-féle pártvezetés az ideológiai befele fordulás, a gazfádsági reformok elutasítását helyezi előtérbe. Ceaușescu rendszere látványos neosztálinista jegyeket hordozott magában, amit különutas politika folytatása tett még markánsabbá.²⁷ A jó taktikai érékkel bíró román pártvezető a szovjetek oldaláról is bebiztosította magát. A hatvanas évek második felében világosan jelezte a szovjeteknek, hogy nem kérdőjelezi meg a kommunista dogmákat, a szocialista tábor egységét, de ezek romániai megvalósításában külön utat akar.²⁸

A romániai helyzet változásával párhuzamosan Kádárnak belső kritikákkal is szembesülnie kellett. A magyarországi értelmiségi társadalom és ennek hatására néhány politikus is érzékelte, hogy a román-magyar viszony nem lépett előre a hatvanas évek tárgyalásai, az ott alkalmazott taktika nyomán. 1968-ban a Magyar Írószövetségben az értelmiségiek azt kérték számon, hogy mit tesz az MSZMP a határon túliak kérdésében. Nem sokkal később a romániai Fazekas János panaszai miatt a *Népszabadság* főszerkesztője, Gosztonyi János feljegyzést intézett Kádárhoz és felrótta az MSZMP Romániával szemben tanúsított passzivitását.²⁹ A lassan körvonalazódó újabb Kádár-Ceaușescu találkozóra tehát az előbbinek lépnie kellett. Erre az 1972-es barátsági szerződés aláírása jelenthetett megfelelő lehetőséget. A megoldatlan problémákat immár nem lehetett megkerülni, a magyar vezető nem tekinthetett el a belső kritikáktól. A találkozó előkészítése, Komócsin Zoltán és Aczél György tárgyalásai a román partnerekkel látszólag ezt jelezték. Az előkészítéssel megbízott Aczél és Komócsin az egyeztetések során egy sor olyan problematikus kérdést is felvetett, amire az előző években nem volt példa. A két magyar politikus szembesítette a román küldötteket azzal, hogy a magyar fél, hogy az előző tárgyalások során lefektetett együttműködési alapelvek nem valósultak meg a gyakorlatban. Aczél sérelmezte, hogy Magyarország már évek óta nem kap választ olyan fontos kérdésekben mint: a vízügyi

²⁷ Részletesebben lásd: Novák Csaba Zoltán: Aranykorszak? A Ceaușescu rendszer magyarságpolitikája 1965-1974. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2010. 54-81. p.

²⁸ ANIC, CC al PCR Cancelarie Secția Relații Externe, dos. 72/1966. f. 177.

²⁹ Földes: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés...i.m.* 105-117. p.

megállapodás, kulturális cserék, gazdasági kapcsolatok, kereskedelem stb.³⁰ Ezúttal terítékre kerültek a román-magyar kapcsolatok neuralgikus pontjai, köztük a legkényesebb kérdés, az erdélyi magyarság helyzete is.³¹ A Paul Niculescu Mizil vezette román küldöttség válaszaiból azt lehetett kiszűrni, hogy a két vezető találkozása során végre előrelépésekre kerül sor.³²

A előkészítés során tehát adott volt a terep Kádárnak, hogy eredményeket csikarjon ki román partnerétől, amely ezúttal is a megszokott defenzív stratégiát választotta: védeni a meglevő pozíciókat, a status-quot, kivédeni és mérsékelni Magyarország túlzottan tartott közeledési törekvéseit. Kádár ezúttal a jó példák ismertetése mellett egy kis lépéssel lelébbre ment, a mérsékelt számonkérés taktikáját is bevetette. A két vezető beszélgetése során ismét felszínre került a két rendszer működése közötti különbség. Kádár, az aki nincs ellenünk, velünk van taktikáját vázolta fel, de Románia ekkor már az ideológiai szigor újabb útját járta. Kádár újabb kísérletet tett a kétoldalú kapcsolatok elmélyítésére, konzulátusok felállítását javasolta és a Ceaușescuval való találkozásai során (tudomásunk szerint) először felvetette az oly kényes nemzetiségi kérdést is. Hangsúlyozta, hogy belügyi kérdésnek tekinti ugyanakkor arra hivatkozott, hogy érdeklí a magyar közvéleményt a probléma, ezért nem kerülheti meg.³³ A román vezető az eddig is bevált taktikát alkalmazta, elviekben egyetértett a magyar felvetésekkel, a gyakorlati megvalósításokat viszont időben eltolta. A romániai helyzet felvázolása közben pedig visszaverte a nemzetiségi kérdésben elhangzott magyar utalásokat. Kádár nem bonyolódott vitába, pedig a magyar pártvezetésnek ekkor már összetett elemzése volt a romániai helyzetről, a nemzetiségpolitikában felmerülő problémákról.³⁴ A találkozóról Kádár javaslatára emlékeztető is készült, amely a magyar fél számára életben tartotta azt a reményt, hogy ezúttal konkrét megvalósításokra is sor kerül.

Az 1972-es találkozó nem váltotta be a várt magyar reményeket. A román pártvezetés nem nyitott, ellenkezőleg sok területen még inkább visszafogta a kétoldalú kapcsolatokat, elsősorban a kulturális élet területén.³⁵ Ceaușescu, ekkor már államelnöki funkcióban is, nagyfokú hatalomkoncentrációt hajtott végre, személyi kultusza növekvő tendenciákat mutatott. A magyar külügyminisztérium elemzése szerint a szomszédos ország a „nemzeti érdekeit a szocializmus fölé állította, a szocializmusban bekövetkezett változásokat figyelmen

³⁰ ANIC, CC al PCR Secția Relații Externe. dos. 27/1971. f. 4-30.

³¹ A beszélgetésen az is kiderült, hogy a román fél valóságilag szabotálta a magyar hírlapok romániai terjesztést. Az a paradox helyzet alakult ki, hogy a „kapitalista” *Le Monde*-ot meg lehetett vásárolni az újságárusoknál, de a „baráti” magyar *Népszabadság*ot még rendelésre sem szállították le.

³² ANIC, CC al PCR Secția Relații Externe. dos. 27/1971. f. 4-30.

³³ Uo. dos. 12/1972 11. 10-14. o.

³⁴ Uo. f. 19-25.

³⁵ MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1975. 118. Doboz. 004430/3

kívül hagyja a szocialista országokkal való kapcsolatában, a KGST-ben a saját érdekeit a közösségi érdekek fölé helyezi.”³⁶ Az elemzés aláhúzta, hogy Magyarország és Románia kapcsolatai formailag rendben vannak, de messzire elmaradnak a lehetőségektől. Az 1972-es találkozó emlékeztetőjéből a remélnél is kevesebb valósult meg, nem növekedett a kishatárforgalom, a kulturális termékek cseréje csökkent és nem utolsó sorban, nem javult, sőt látványosan romlott a határon túli magyarság helyzete is. A magyar közvélemény ekkor már tisztában volt a helyzet mélységével. Az értelmiségiek részéről egyre több kritika fogalmazódott meg Kádár irányába, hogy magára hagyta az erdélyi magyarokat.³⁷ Közben elkészült az első hivatalos elemzés is a határon túli magyarok helyzetéről.³⁸ Valószínűleg a belpolitikai nyomás hatására³⁹ vállalta Kádár, hogy egy újabb, számára egyre kényelmetlenebbé váló, magyar-román találkozón vegyen részt. Kádár tartózkodó magatartásáról számol be Roska István is visszaemlékezésében. A magyar vezető már annyira nem óhajtott román partnere társaságát, hogy nem volt hajlandó Nicolae Ceaușescuval egy épületben megszállni.⁴⁰ Kádár ekkor még mindig hajlott arra, hogy a kényes kérdéseket a kétoldalú kapcsolatok szintjén lehet megoldani és nem a nemzetközi fórumok előtt. Végül 1977-ben két fordulóban találkoztak a határ mellett, Nagyváradon, majd Debrecenben.

Kádár ismét a kétoldalú kapcsolatok elmélyítésével próbálkozott. Az ebben a kérdéskörben szokásos problémák (kulturális csere, oktatási együttműködés, kishatárforgalom stb.) mellett két olyan javaslattal is előállt, ami gyakorlatba ültetésétől konkrét megoldásokat remélt. A nemzetiségek híd szerepének elfogadtatásától az erdélyi magyarság kettős, elsősorban a Magyarországhoz való kötődésének elismerését remélhette. A konzulátusok felállításával pedig a kétoldalú kapcsolatokat pedig jogilag és törvényesen szabályozott új szintre lehetett volna emelni a remények szerint. Kádár némi sikerként könyvelhette el, hogy végül is mindkét javaslatát elfogadta a román fél. a közös nyilatkozatban szerepelt a nemzetiségek híd szerepének elve, illetve a konzulátusok felállítására is konkrét ígértek hangzottak el.⁴¹

A jószomszédi stratégia bukása és a diplomáciai „hidegháború”

³⁶ Uo.

³⁷ Földes: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés...i.m.* 191. p.

³⁸ Uo. 215. p.

³⁹ Hasonlóképpen vélekedik a kérdésről Földes György is.

⁴⁰ Roska István visszaemlékezése az 1977-es Ceaușescu-Kádár találkozóra. Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák-Kisebbségi reálpolitikák.* Pro-Print. Csíkszereda, 2003. 332-335. p.

A Nagyvárad-Debrecen találkozó utáni reményeket a romániai belpolitikai változások nagyon gyorsan eloszlatták. A reformokra képtelen, a nemzetközi gazdasági helyzettől is sújtott Ceaușescu rendszer tovább ment a neosztálinista gazdaságpolitika és az egyszemélyes diktatúra fémjelezte úton. A román pártvezér felismerte azt, hogy addig, amíg nem áll fen részéről a szocialista tömb elhagyása, addig Románia kérdése nem lesz stratégiaileg fontos az amúgy is belső politikai és gazdasági problémákkal terhelt Szovjetunióknak. A nyolcvanas évektől kezdődően nyílt asszimilációs politikát folytattak a nemzetiségek ellen. A két ország kapcsolat nem hogy javult volna 1977 után, hanem határozottan negatív tendenciákat mutatott. Kádár Nicolae Ceaușescuval kapcsolatos külpolitikai törekvései és stratégiája csődöt mondott. A magyar külügyminisztérium éves jelentése csökkenő tendenciákról beszélt minden területen. Még a kielégítőnek tartott gazdasági kapcsolatok is romlottak. Magyarországnak a KGST-vel folytatott kereskedelmi kapcsolataiban a szomszédos Románia az ötödik helyen állt. A román kimondottan gátolta a kulturális kapcsolatokat. A vagyoni kérdésekben, kártalanításban nem sikerült előrelépni, a közép és felsőfokú intézmények által kibocsátott bizonyítványok elfogadása akadozik, a román fél egy éve nem válaszolt a magyar felkérésre.⁴² A turizmust az 1977-es ígéretek ellenére nem segítik, esetenként akadályozzák. Elutasították az aradi közös koszorúzást és a szoborcsoport kiállítását is.⁴³

Kádár ekkor már, felismerve a Nagyvárad-Debrecen utáni zsákutcás helyzetet, tudatosan kerülte a román pártvezetővel való hivatalos találkozót. Ceaușescu viszont több úton-módon jelezte, hogy szívesen ellátogatna Budapestre, viszonzni az 1972-es magyar látogatást.⁴⁴ Kádár, az eddigi sikertelen próbálkozásai után nem szerette volna legitimálni a romániai állapotokat, Ceaușescunak viszont, az egyre elszigeteltebb külpolitikai helyzetben jól jött volna ily módon kommunikálni, hogy a román-magyar kapcsolatok a helyes mederben vannak. A hivatalos magyar álláspont szerint a felsőbb szintű találkozó akkor érik be, ha a függő kérdéseket le tudják zárni, ha a 1977 es találkozó eredményeiről pozitív mérleg vonható meg. Íme, mit válaszolt Kádár 1981-ben a kérdést firtató Iosif Bancnak: „Ceaușescu elvtárssal való találkozó is szükségszerű és lassan megérik a helyzet, hogy foglalkozzunk ezzel a kérdéssel. Meg kell vizsgálni a szokásos munkafolyamaton belül, a találkozó megszervezését megfelelő előkészítés alapján. Amikor ez megérik, és jól elő van készítve,- mert ez nagyon

⁴¹ A kolozsvári magyar konzulátust végül 1980-ban állították fel, hogy aztán a nyolcvanas évek végén botrányos módon zárhassák be.

⁴² MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1980. 116. Dob. 008033

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo. 117. Dob. 003869,

fontos, hogy jó találkozó legyen- akkor le lehet bonyolítani. Mi magunk részéről –mondta Kádár elvtárs- ezzel a kérdéssel így számolunk.”⁴⁵

Kádárnak 1977 után sikerült elkerülnie a Ceaușescuval történő hivatalos, kétoldalú találkozót. A nemzetközi fórumokon kívül többé nem találkoztak. Ugyanakkor nem menekülhetett a román vezető politikájának következményeitől. A romániai magyarság helyzetének romlásával és a magyarországi közvélemény ebben a kérdésben is egyre aktívabb megnyilvánulásai lépéskényszerbe hozták. A magyar pártvezetésnek komoly ellenlépéseket kellett tenni. Kádár ebben már nem kívánt részt venni, a megoldást másokra bízta, azt is mondhatjuk, szabad kezét adva. A nyolcvanas évek közepétől erőteljes propaganda- és diplomáciai háború bontakozott ki a két ország között. Ceaușescu teljes erőbedobással vett részt ebben, Kádár viszont csak asszisztált.⁴⁶

Összegzés

Ha a fent vázolt eseményeket kivétítenénk egy képzeltebeli grafikonra egy erőteljesen hullámzó, az idő múlásával kimondottan lefele tendáló kapcsolatrendszer képét kapnánk meg. Mindezt több tényező is befolyásolta: a két ország belpolitikai helyzete, történelmi öröksége, a szocialista táborban és a nemzetközi életben lezajlott folyamatok, a két politikus szocializációja, habitusa. A két vezető kapcsolatát és a korszakot alaposan megvizsgálva kijelenthetjük, hogy két, egymástól nagyon különböző, esetenként egymásnak teljesen ellentmondó személyiségről, politikai koncepcióról beszélhetünk. Kádár János internacionalista volt, Trianon után született és a munkásmozgalomban szocializálódott. Reálpolitikus volt, nem szerette a kockázatot. Fontos volt számára a „fontolva haladás”, a biztosan elérhető eredmény.⁴⁷ Internacionalizmusa végigkísérte egész pályafutását és meghatározta a munkásmozgalomhoz és a szocialista táborhoz fűződő viszonyát. Ami a Szovjetunióval való kapcsolatát illeti, ezt nagymértékben meghatározta 1956 öröksége is. Kádár plebejus nemzetfelfogása is valószínűleg az internacionalista szocializációjából és az ország reálpolitikai helyzetéből fakadt. Kádárra, ahogy többen is megállapították, jellemző volt, hogy gyakran jobban félt a magyar nacionalizmustól, mint a szomszédos országok nacionalizmusától.

⁴⁵ Uo. 1981. 127. Dob. 0040/1

⁴⁶ Földes: *Kádár János és az erdélyi magyarság...i.m.*

⁴⁷ Uo.

Nicolae Ceaușescu szintén a munkásmozgalomban szocializálódott de politikai karrierjének alakulását nagyban meghatározta a párton belüli frakcióharc. 1952-ben a hazai, „nemzeti” vonal győzedelmeskedett a Luka László és Ana Pauker fémjelezte moszkovita frakció fölött, 1956 után pedig a megerősödött román pártvezetés fokozatosan elkezdte a Szovjetuniótól történő „függetlenedés” előkészítését és megvalósítását. Ez a későbbiekben a párt egyik legfontosabb legitimációs eszköze lett. Ceaușescu ilyen értelemben nacionalista volt, hatalmát nagymértékben a nemzeti szuverenitásra és saját erőforrások használatának mobilizálható hatására építette. A nacionalizmust legitimációs és mobilizációs eszközként használta. Ceaușescu a hatvanas évektől egy emancipációt óhajtó romániai elit élén állt és ennek a törekvéseit fogalmazta meg, ugyanakkor diktátor is volt. Kádár reformokkal, antinacionalizmussal, társadalmi megbékéléssel és jóléttel operált, Ceaușescu ellenkezőleg egyre nagyobb teret engedett a nemzeti tudatnak.

A hatvanas évek közepétől Kádárnak a nagy társadalmi támogatottsággal bíró Ceaușescuval kellett volna rendezni a magyar-román kérdéseket, kitörni az 1956 utáni defenzív állapotokból. Kádár ekkor úgy mérte fel, hogy a két ország belső viszonyainak kölcsönös kiismerésével, rendezésével elérhető lesz a szerinte mindenre megoldást hozó kétoldalú kapcsolatok elmélyítése. Az 1966-os és 67-es találkozók ennek a szellemiségében zajlottak le. Kádár a belső reformok, a szocialista együttműködés útján járó, a belpolitikai „hibákat” állandóan az internacionalizmus szellemiségében korrigáló Magyarország barátságát ajánlotta fel annak érdekében, hogy kielégítése a magyar társadalom és a politikai osztály igényeit, elvárásait. Ceaușescu ekkor már a különutas politika ösvényét járta. Románia részéről nem merült fel a kommunista ideológiával való szakítás, a tábor elhagyásának lehetősége, ugyanakkor világosan jelezte (és az adott politikai kontextusban meg is tehetette), hogy saját erőforrásait használva halad a szocializmus útján. Ebben Magyarországra csak annyiban volt szükség, hogy a román pártvezetés szándékainak megfelelően kezelje a két ország között a nemzetiségi kérdés miatt fennálló sajátos viszonyt. Ceaușescunak ebből a logikából nézve nem állt érdekében a kétoldalú kapcsolatok átlagosan túli elmélyítése. Az internacionalizmus sem motiválta és a romániai magyarság és az anyaország viszonyának elmélyülése sem állt érdekében. Ezt különböző taktikai fogásokkal érte el. Kádár Jánossal szemben a halogatás és a látszatkapcsolatok fenntartása taktikáját alkalmazta, belpolitikai szinten pedig esetenként a romániai magyar elit részleges politikai integrációjával húzta ki sikeresen a kérdés méregfogát.⁴⁸

⁴⁸ A Magyar Írószövetség kettős kötődésre vonatkozó nyilatkozatát 1968-ban a romániai magyar értelmiség néhány jeles képviselője elutasította. Az 1968-as év az RKP integrációs politikájának egyik legsikeresebb

A hetvenes évek elejére nyilvánvalóvá vált Kádár számára is, hogy az előző taktika nem hozta meg a kívánt eredményeket. Ráadásul, a nemzetiségi kérdés területén a magyar értelmiség részéről is egyre nagyobb nyomás nehezedett rá. A román pártvezetés mindenképpen szembesíteni kellett a magyar részről felmerülő problémákkal. Kádár ezt 1972-ben és 1977-ben mérsékelt formában tette meg. Ekkor sem merte felvállalni egy esetleges konfliktushelyzetet román partnerével. Jellemző, hogy az Aczél, Komócsin előkészítőn sokkal hangsúlyosabban merültek fel a problémák, mint a későbbi államfői találkozón. 1977-ben a két vezető a két ország határán találkozott, és mindketten elmentek addig a határig, ameddig politikájuk engedte őket. És ez fordítva is igaz: mindkét politikus eljutott addig a pontig, ameddig a másik engedte őt.⁴⁹ 1977 után már nem került sor több kétoldalú találkozóra, habár a román fél taktikai megfontolásból többször is szorgalmazta. A két ország viszony a nyolcvanas évektől folyamatosan romlott, sőt azt is mondhatjuk, hogy egyfajta diplomácia „hidegháború” vette kezdetét. Kádár ebben viszont már nem vállalt aktív szerepet.

A korszakot vizsgálva azt is megállapíthatjuk, hogy az esetek többségében Kádár lépéskényszerben volt Ceaușescuval szemben. 1956-után új alapokra kellett helyezni a kétoldalú kapcsolatokat, a hatvanas évek végén figyelembe kellett venni Ceaușescu nemzetközi sikereit és nem utolsósorban, folyamatosan figyelni kellett a két ország történelmi örökségét, a romániai magyarság helyzetét, amire a magyar társadalom érthető módon érzékeny volt. Kádár és Ceaușescu kölcsönösen nem kedvelték egymást és ez a kortársak visszaemlékezése mellett kimutatható a személyes találkozókról készült jegyzőkönyvekből is. A Kádár-Ceaușescu beszélgetésekből általában hiányoztak a hivatalos kapcsolatokon túlmutató személyes megnyilvánulások. A szovjet-román találkozókon a két ország kapcsolatában mélypontot jelentő hatvanas években sem maradtak el az anekdotázások, a különböző vadásztörténetek kölcsönös megosztása. Kádár nem kedvelte román partnere stílusát, személyiségét, politika habitusát. Ceaușescu túl gyengének tartotta Kádárt, aki nem képes erőteljesen kezében tartani a dolgokat így teret enged, a Románia által túlzottan is félt magyar nacionalizmusnak. Ceaușescunak Kádár annyiban volt fontos, hogy a külvilág számára fenntartsa a normalitás látszatát, Magyarország nem tartozott a stratégiaileg fontos partnerek közé.

Kádár nem volt dinamikus a Ceaușescuval való kapcsolatában, a tárgyalások során sosem váltott ütemet, került a konfrontációt még akkor is, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy

mozzanat volt. A nyilatkozatot elutasítók méltán remélhették azt, hogy a romániai nemzetiségpolitika újabb, pozitív korszaka kezdődött, amit a magyarországi nyilatkozat körüli viták csak kompromittálhatnak. Részletesebben lásd: Novák: *Aranykorszak?...i.m.* 33-49. p.

az általa szorgalmazott stratégia nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Elvi megfontolásokból ugyanazt az internacionalista diskurzust erőltette, az internacionalista szocializációja és a Trianon-komplexus foglya maradt a román partnerével szemben. A valóság az, hogy a két vezető között az idő előrehaladtával egyre több volt a nézetkülönbség a szocializmus fejlődését illető kérdésekben is. A Kádár által preferált kivárás taktikája, hogy Ceaușescu „eltévelyedése” a szocializmus helyes útjáról, majd a diktátor és az általa képviselt politika bukását eredményezi nagyon későn avanszált előnnyé. Mire ez beérett a nyolcvanas évek második felében, Kádár esetében már egy öregedő, a konfrontációkat még inkább nem vállaló politikusról beszélhetünk. Kádár jól látta Ceaușescu „predesztinált” bukását ugyanakkor nem sikerült megoldást találni a bukás bekövetkeztéig fennmaradó időszakra. Kettőjük kapcsolatából rövid távon Ceaușescu került ki nyertesén, hisz mérsékelt diplomáciai agresszivitással és ügyes külpolitikai lavírozással mindig sikeresen tematizálta a felmerülő kérdéseket, elhárította a Kádár részéről érkező gyenge kísérleteket.

⁴⁹ Földes: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés...i.m.* 221. p.